

Актуальні проблеми отримання українських паспортів жителями ОРДЛО

Нові виклики
у контексті
спрощеної
процедури
отримання
російського
громадянства
громадянами
України

Альона Луньова

Даний аналітичний огляд підготовлений у рамках субпроекту «Карта конфлікту» платформи громадянського суспільства CivilM+.

Альона Луньова

Актуальні проблеми отримання українських паспортів жителями ОРДЛО

**Нові виклики у контексті спрощеної
процедури отримання російського
громадянства громадянами України**

CivilM+ - 2020

Даний аналітичний огляд підготовлений у рамках субпроекту «Карта конфлікту» платформи громадянського суспільства CivilM+.

Загальною метою роботи над картою конфлікту є визначення акторів та груп, залучених у конфлікт на Донбасі на різних рівнях, а також їхнього впливу, взаємозв'язків, інтересів, страхів та очікувань. Передбачається, що даний аналіз допоможе визначити можливі шляхи впливу на різних стейкхолдерів з метою врегулювання конфлікту.

Авторка:

Альона Луньова – правозахисниця, адвокаційна менеджерка Центру прав людини ZMINA (Київ, Україна).

Субпроект «Карта конфлікту» реалізується у рамках проекту «Діалог для розуміння та справедливості: європейські НУО, що працюють разом для вирішення конфліктів на Донбасі». Цей проєкт втілює DRA e.V завдяки підтримці Федерального міністерства закордонних справ Німеччини.

Зміст даної публікації не обов'язково співпадає з позицією Міністерства закордонних справ ФРН або думкою усіх членів платформи CivilM+.

Copyright © DRA 2020

Відтворення змісту публікації дозволяється при умові згадки джерела.

Зміст

- 5_____ Вступ
- 6_____ Отримання паспорту громадянина України мешканцями ОРДЛО
- 8_____ Процедура ідентифікації особи
- 10_____ Реєстрація місця проживання в ОРДЛО
- 11_____ Особливості отримання паспорту громадянина України дітьми, які проживають в ОРДЛО
- 13_____ Нові виклики у контексті спрощеної процедури отримання російського громадянства громадянами України

Вступ

Питання паспортизації українських громадян, які залишилися проживати на території, що наразі не контролюється Урядом України в межах Донецької та Луганської областей (далі – ОРДЛО), було і залишається доволі гострим. Наявність чи відсутність паспорту є суттєвим фактором, який впливає на правосуб'єктність громадян України, на реалізацію ними своїх прав і свобод. Крім того людина, яка не має документу, що посвідчує її особу, буде обмежена у доступі до всього спектру послуг (адміністративних, соціальних, банківських тощо). У більш широкому сенсі, неотримання паспортного документу, який, окрім посвідчення особи, ще й підтверджує її належність до громадянства, може приводити до випадків безгромадянства.

Збройний конфлікт, який розпочався вже сім років тому, продемонстрував слабкі місця існуючої на той час в Україні системи оформлення та видачі паспортів, передусім – фактичну відсутність єдиного електронного реєстру, який би містив інформацію про громадян України, які отримали паспорти. На практиці вся необхідна інформація містилася у паперових картотеках, які залишилися на непідконтрольних Уряду України територіях. Це призвело до чималих складнощів із відновленням втрачених документів жителів ОРДЛО, хоча цей запит був і залишається доволі високим з огляду на те, що часто документи могли бути знищені в ході обстрілів чи губилися під час переміщення.

Утім, не дивлячись на вагоме значення паспортизації громадян України, особливо, мешканців ОРДЛО, де органи державної влади не функціонують з 2014 року, процес оформлення паспорту громадянина України є доволі складним, викликає чимало питань і труднощів, із якими стикаються мешканці Донецької та Луганської областей. Це стосується і видачі паспорту взамін втраченого (викраденого), і отримання першого паспорту. Окремим питанням залишається реєстрація місця проживання на території ОРДЛО.

Отримання паспорту громадянина України мешканцями ОРДЛО

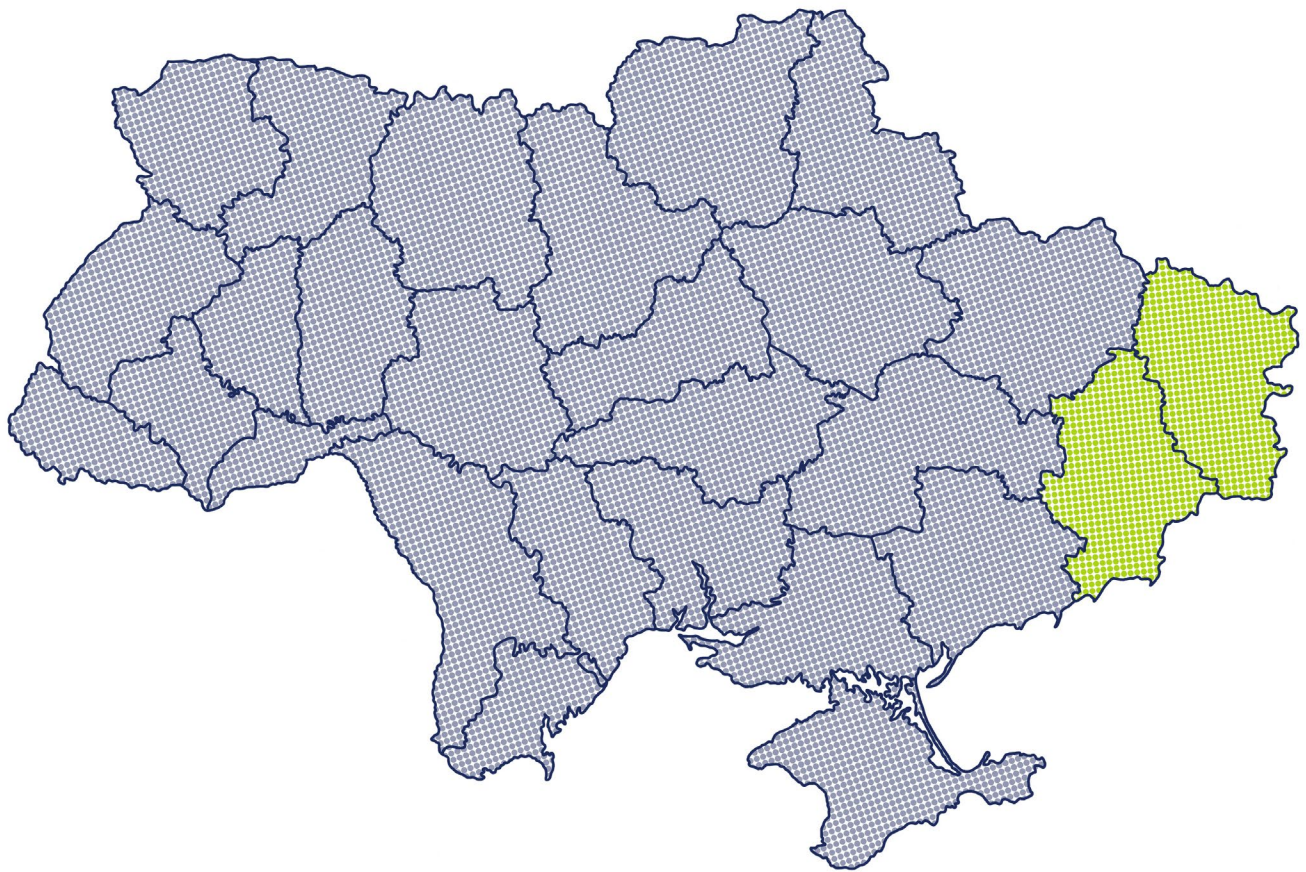

**Паспорт
громадянина
України
видається з
14 років**

Відповідно до Закону,¹ кожен громадянин України, який досяг чотирнадцятирічного віку, зобов'язаний отримати паспорт громадянина України. Проте збройний конфлікт, припинення функціонування територіальних підрозділів Державної міграційної служби (ДМС) в ОРДЛО, врешті решт – існування лінії зіткнення – призводять до ускладнення процесу паспортизації осіб, які залишилися проживати на тимчасово непідконтрольній Уряду України території. Зокрема, для мешканців ОРДЛО фактично діє окремий, відмінний від загального, порядок отримання паспорту. Цей порядок не закріплений на рівні нормативно-правових актів, а існує на рівні роз'яснень ДМС.

Місце звернення. Згідно Порядку,² для отримання паспорту громадянина України особа, яка досягла 14-річного віку, має особисто подати до територіального підрозділу ДМС або до інших уповноважених суб'єктів³ заяву-анкету. Втім, така заява має бути подана за зареєстрованим місцем проживання заявника. Дитина, яка досягла 14-річного віку та місце проживання якої не зареєстроване, для оформлення паспорту вперше подає документи за місцем фактичного проживання в Україні, яке також має бути підтверджене. Окремо Порядок містить вказівку на місце звернення за отриманням паспорта внутрішньо переміщеними особами (ВПО) – за місцем проживання, що підтверджується довідкою про взяття на облік ВПО.

В той же час Порядок не містить жодної згадки про місце звернення за отриманням паспорту мешканцями ОРДЛО. Втім, відповідно до інформації, яка міститься на офіційній сторінці ДМС України,⁴ особи, які проживають та зареєстровані в населених пунктах, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та населених пунктах, що розташовані на лінії зіткнення (Донецька та Луганська області) та не отримали статус ВПО, мають звертатися за отриманням паспортних послуг до територіальних підрозділів ГУДМС України в Донецькій області та відповідно УДМС України в Луганській області. У грудні 2019 року були внесені зміни до Закону,⁵ якими ці практики визначення місця звернення за отриманням паспортних послуг мешканцями ОРДЛО стали вимогами закону.

Тобто, мешканці ОРДЛО можуть оформити паспорт громадянина України виключно в Донецькій та Луганській областях. Примітно, що мешканці АР Криму та міста Севастополя, – території, яка, відповідно до національного законодавства України, є тимчасово окупованою, – мають право звертатися за оформленням паспортів до будь-якого територіального підрозділу ДМС.⁶

Обмеження місця звернення для отримання паспорту громадянина України Донецькою та Луганською областями призводить до надмірного навантаження на структурні підрозділи ДМС в цих регіонах. Що, в свою чергу, призводить до значних черг, збільшення термінів виготовлення паспортів, а відтак – удорожчання отримання цих послуг для мешканців ОРДЛО (враховуючи вартість проїзду, необхідності оренди житла на час, необхідний для подачі документів тощо) та значних корупційних ризиків.

**Мешканці
ОРДЛО можуть
оформити
паспорт
громадянина
України виключно
в Донецькій
та Луганській
областях.
Це призводить
до черг, довших
строків
виготовлення
паспорту та
удорожчання
послуг.**

Процедура ідентифікації особи

Під час оформлення паспорту громадянина України вперше,⁷ ДМС вносить інформацію про особу у Єдиний державний демографічний реєстр (ЄДДР) – електронну інформаційно-телекомунікаційну систему, яка призначена для зберігання, захисту, обробки, використання і поширення інформації про особу та про документи, що оформлюються із застосуванням засобів Реєстру. Зокрема, такими документами є паспорт громадянина України у формі ID-картки, паспорт громадянина України для виїзду за кордон та інші документи.

У разі якщо інформація про особу вноситься до ЄДДР вперше, проводиться так звана «ідентифікація», тобто встановлення особи шляхом порівняння наданих даних, у тому числі біометричних, з наявною інформацією про особу в реєстрах, картотеках, базах даних тощо.

На жаль, процедура ідентифікації мешканців ОРДЛО значно ускладнена через відсутність фізичного доступу до баз і картотек, які залишилися на непідконтрольній Уряду України території. Як наслідок, при зверненні до підрозділів ДМС у заявника вимагатимуть надати додаткові документи, що можуть підтвердити особу заявника. Чіткого переліку таких документів немає, проте на офіційному сайті ДМС можна завантажити «запитальник у рамках проведення процедури ідентифікації особи», який в ДМС радять уважно заповнити та взяти із собою перелічені в ньому документи або їхні копії.⁸ Серед документів, які можуть допомогти ідентифікувати особу, – водійські права, військовий квиток, пенсійне посвідчення, документи, що можуть підтвердити місце навчання, роботи, банківські установи, в яких відкриті рахунки, тощо.

Часто стається так, що заявник не може надати жоден з вищезначених документів чи наданих документів недостатньо для ідентифікації особи (варто зауважити, що жоден нормативно-правовий акт не містить чіткої рамки, коли наданих документів достатньо для ідентифікації, а коли – ні).

Якщо ідентифікація не була пройдена, проводиться процедура встановлення особи через опитування родичів, сусідів заявника. Коли мова йде про встановлення особи мешканця ОРДЛО, це означає, що скоріше за все, його родичі і сусіди також є мешканцями ОРДЛО, і їхній виїзд на підконтрольну Уряду України територію може бути проблематичним та тягнути за собою значні фінансові витрати.

© Державна міграційна служба України

У разі неможливості встановити особу через опитування необхідно звертатися до суду із заявою про встановлення факту, що має юридичне значення, для видачі документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України. До завершення процедури встановлення особи, прийняття відповідного рішення суду документи, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, не видаються.⁹ Тобто якщо мешканець ОРДЛО не пройшов процедуру ідентифікації, він не отримає паспорт громадянина України і фактично буде позбавлений можливості реалізовувати свої права та законні інтереси, а у разі повернення на територію ОРДЛО така людина не зможе вже виїжджати на підконтрольну Уряду України територію.

Реєстрація місця проживання в ОРДЛО

Якщо мешканець ОРДЛО не пройшов процедуру ідентифікації, він не отримає паспорт громадянина України і фактично буде позбавлений можливості реалізовувати свої права та законні інтереси, а у разі повернення на територію ОРДЛО така людина не зможе вже виїжджати на підконтрольну Уряду України територію.

Ще однією проблемою, із якою стикаються мешканці ОРДЛО, є неможливість зареєструвати своє місце проживання в цих районах. У 2016 році у законодавство України були внесені зміни, які передбачали передачу повноважень по реєстрації місця проживання від ДМС до органів місцевого самоврядування. Відповідно до Правил реєстрації місця проживання¹⁰ реєстрація/зняття з реєстрації місця проживання здійснюється виконавчим органом сільської, селищної або міської ради, сільським головою на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, на яку поширюються повноваження відповідної сільської, селищної або міської ради. А оскільки таких органів місцевого самоврядування, які б Україна визнавала легітимними, в ОРДЛО не утворено, там неможливо проводити реєстрацію місця проживання. Виключенням із цього правила може бути так званий «перенос», коли місце проживання особи було зареєстровано в ОРДЛО до початку конфлікту, і за наявності підтверджуючих документів, у новому паспорті можуть відновити цю реєстрацію. Втім, ця процедура не передбачена жодним нормативно-правовим актом, а існує в роз'ясненнях ДМС. Також шляхом переносу неможливо зареєструвати місце проживання дитини на території ОРДЛО під час отримання нею першого паспорта і надалі.

Тож навіть у разі успішності проходження процедури ідентифікації, мешканці ОРДЛО отримують паспорти без відмітки про зареєстроване місце проживання. І хоча відповідно до Закону,¹¹ реєстрація місця проживання чи її відсутність не можуть бути умовою реалізації прав і свобод, передбачених Конституцією, законами чи міжнародними договорами України, або підставою для їх обмеження, на практиці відсутність зареєстрованого місця проживання стає суттєвою перепорою у реалізації прав та отримання доступу до послуг. Наприклад, особи, які не мають зареєстрованого місця проживання, фактично не можуть брати участь у виборах всіх рівнів.

© <https://www.poglyad.tv/>

Особливості отримання паспорту громадянина України дітьми, які проживають в ОРДЛО

Як вже зазначалося вище, кожен громадянин України по досягненню 14-річного віку повинен мати паспорт. Проте наразі для того, щоб дитина, яка проживає на території ОРДЛО, могла особисто звернутися до територіального підрозділу ДМС в Донецькій або Луганській областях, як того вимагає процедура, вона має перетнути лінію зіткнення¹² у супроводі повнолітнього члена сім'ї. При цьому в'їзд (повернення) в ОРДЛО дітей, які не досягли 16-річного віку, здійснюється з дотриманням вимог, передбачених Правилами перетинання державного кордону громадянами України¹³ – тобто, за загальним правилом, в супроводі обох батьків або одного з батьків за наявності нотаріально посвідченої згоди другого. Очевидно, що в ситуаціях, коли з різних причин батьки або один з них не може виїхати на підконтрольну Уряду України територію, дитина позбавлена можливості отримати паспорт вчасно. Більш того, мешканці ОРДЛО часто чекають, поки дитині виповниться 16 років, щоб вона могла самостійно виїхати на підконтрольну Уряду України територію і повернутися без необхідності супроводу батьками чи отримання нотаріально посвідченої згоди. Така затримка в оформленні паспорту може мати негативні наслідки, особливо в ситуації, коли дитина стає переселенцем – її не беруть на облік як ВПО через відсутність паспорту. Як наслідок, вона не зможе отримати адресну фінансову допомогу і скористатися освітніми пільгами, які існують для ВПО.

На практиці відсутність зареєстрованого місця проживання стає суттєвою перешкодою у реалізації права отримання доступу до послуг. Наприклад, особи, які не мають зареєстрованого місця проживання, фактично не можуть брати участь у виборах всіх рівнів.

Затримка в оформленні паспорту може мати негативні наслідки, особливо в ситуації, коли дитина стає переселенцем – її не беруть на облік як ВПО через відсутність паспорту. Як наслідок, вона не зможе отримати адресну фінансову допомогу і скористатися освітніми пільгами, які існують для ВПО

Таким чином, мешканці ОРДЛО наразі стикаються із складнощами під час оформлення паспорту громадянина України. Частина цих складнощів є прямим наслідком конфлікту – наприклад, обмеження доступу до інформації (документів), які до початку збройного конфлікту зберігалися в органах влади на території ОРДЛО. Проте частина проблемних питань пов'язана із непрозорістю існуючих процедур, розбіжностями між вимогами нормативних актів і практикою їхнього застосування. Це може призвести до збільшення кількості мешканців ОРДЛО, які не матимуть паспортів громадян України, що, в свою чергу, матиме наслідком позбавлення їх можливості реалізовувати свої права, отримувати необхідні державні послуги, виїжджати на підконтрольну Уряду України територію і, у більш широкому сенсі, – підтримувати зв'язки із державою.

© ua.korrespondent.net

Нові виклики у контексті спрощеної процедури отримання російського громадянства громадянами України

На цьому тлі внутрішніх проблем із паспортизацією громадян України, які проживають на території ОРДЛО, інформація про те, що президент Російської Федерації підписав Указ,¹⁴ відповідно до якого мешканці ОРДЛО мають право звернутися із заявою про прийняття їх до громадянства Російської Федерації у спрощеному порядку, викликала чимало дискусій всередині українського суспільства. Відповідно до вищезазначеного Указу, особи, які постійно проживають на території окремих районів Донецької та Луганської областей України, мають право звернутися із заявою про прийняття їх до громадянства Російської Федерації без вимоги щодо безперервного п'ятирічного строку проживання на території Росії, підтвердження законного джерела отримання засобів до існування, відмови від наявного громадянства та підтвердження володіння російською мовою. Ще за тиждень був виданий другий Указ, яким процедура набуття громадянства РФ для мешканців ОРДЛО та їхніх родичів була додатково спрощена.¹⁵

**Україна не
визнає іноземні
паспорти, якщо
вони видані з
порушенням норм
міжнародного
права та/
або з метою
заподіяння шкоди
суверенітету,
незалежності,
територіальній
цілісності України.**

Формально Росія не розповсюдила своє громадянство на частину території Донецької та Луганської областей, як це відбулося у 2014 році в Криму,¹⁶ а запровадила спрощений порядок набуття громадянства РФ мешканцями ОРДЛО «з метою захистити права і свободи людини і громадянина, керуючись загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права».¹⁷

Не торкаючись зовнішньо-політичного аспекту цього питання і ймовірного порушення Російською Федерацією норм міжнародного права, варто проаналізувати вплив вищезначеного Указу президента РФ на внутрішню політику України стосовно жителів ОРДЛО.

Так, публічні особи, в тому числі, народні депутати, представники органів державної влади, відразу після появи інформації про видання Указу про спрощений порядок набуття громадянства РФ, почали робити заяви з приводу необхідності позбавлення («автоматичної втрати») українського громадянства тих мешканців ОРДЛО, які отримали російські паспорти. Більш того, у Верховній Раді був зареєстрований проект Закону про цивільну конфіскацію майна осіб – громадян України, котрі добровільно отримали громадянство Російської Федерації та проживають в окремих районах Донецької та Луганської областей (реєстр. 10363).

Проте подібна «каральна» риторика не має правового підґрунтя з точки зору національного законодавства. По-перше, відповідно до статті 25 Конституції України, громадянин України не може бути позбавлений громадянства. Це означає, що розмови про будь-яке автоматичне позбавлення громадян України громадянства є такими, що суперечать Конституції і не можуть бути реалізовані на практиці. По-друге, прийняття громадянами України будь-якого іншого громадянства не є порушенням законодавства України. Більше того, відповідно до Закону «Про громадянство України»,¹⁸ якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України.

Вже 8 травня 2019 року на своєму засіданні Уряд ухвалив два рішення – Постанову №444¹⁹ та Розпорядження 362-р.²⁰ По суті, Постанова надає право Кабінету Міністрів України не визнавати і не реєструвати паспортні документи іноземної держави у разі, якщо вони видані з порушенням норм міжнародного права та/або з метою заподіяння шкоди суверенітету, незалежності, територіальній цілісності України. Як наслідок, за цими паспортними документами іноземці не зможуть в'їхати на територію України. А у Розпорядженні закріплюється перелік уповноважених органів Російської Федерації, які видають паспорти, що не визнаються Україною. Серед них — Міжрайонний відділ Управ-

ління федеральної міграційної служби Росії в Ростовській області в с. Покровське (з 30 квітня) та Відділ Управління федеральної міграційної служби Росії в Ростовській області в м. Новошахтинську (з 29 квітня), які, за офіційною інформацією МВС Росії, займаються оформленнями паспортів громадян РФ мешканцям неконтрольованої Урядом України частини Донбасу.

Оцінити, яка кількість російських паспортів була видана мешканцям ОРДЛО за майже рік існування для них спрощеної процедури вступу до громадянства РФ, вкрай важко (як і перевірити точність статистики, яку періодично оприлюднює РФ стосовно виданих паспортів). У березні 2020 року в російських ЗМІ з'явилася інформація, що більше 225 тисяч мешканців Донецької та Луганської областей вже отримали російське громадянство за спрощеною процедурою, а до кінця 2020 року загальна кількість мешканців ОРДЛО, які матимуть громадянство РФ, нібито сягне 600–800 тисяч осіб.²¹ Можна доволі критично оцінювати такі прогнози, втім, Росія докладє великих зусиль для того, щоб її «паспортний конвеєр» працював: навіть попри загальні карантинні заходи, які вживаються у зв'язку з пандемією COVID-19, кордон РФ відкритий для організованих груп з ОРДЛО, які, за даними російських ЗМІ, регулярно виїжджають для оформлення паспортів РФ.²²

За повідомленнями російських ЗМІ, російське громадянство за спрощеною процедурою отримали 225 тис. мешканців Донецької та Луганської областей.

© твойгород.com

Якщо взяти до уваги, що за оцінками експертів, на територіях ОРДЛО проживає більш ніж 3,8 млн осіб,²³ кількість отриманих російських паспортів (навіть якщо це дійсно більше 200 тисяч) не видається масовою. Але наразі важко оцінити, наприклад, кількість дітей, які набули громадянство РФ внаслідок застосування спрощеної процедури прийняття до громадянства РФ їхніх батьків.

Визнаючи право і обов'язок України реагувати на зовнішні виклики, важливо, щоб будь-яка реакція на дії влади Російської Федерації не призвела до непропорційного обмеження прав населення, яке проживає в ОРДЛО. Такі обмеження можуть мати довготривалі наслідки і після відновлення Україною контролю над територіями та відновлення всіх владних функцій на них. Замість риторики щодо покарань мешканців ОРДЛО за отримання громадянства РФ держава Україна має провадити політику полегшення доступу населення територій, які наразі не підконтрольні Уряду України, до адміністративних послуг і процедур, зокрема, встановлення фактів народження і смерті, отримання паспортів, забезпечення права на освіту (отримання атестатів та вступ до закладів вищої освіти). Крім цього, має бути спрощений порядок перетину лінії розмежування (зокрема, скасована дозвільна система) і створені всі умови для гідного та безпечного переміщення людей з/до ОРДЛО.

Виноски

- 1 Частина друга статті 21 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» (від 20.11.2012 № 5492-VI)
- 2 Порядок оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсним та знищення паспорта громадянина України, затверджений Постановою КМУ від 25.03.2015 №302
- 3 До уповноважених суб'єктів належать центри надання адміністративних послуг (ЦНАП), державне підприємство, що належить до сфери управління ДМС, і його відокремлені підрозділи
- 4 <https://dmsu.gov.ua/vazhливо/informacziya-dlya-pereselencziv-iz-zoni-ato.html>
- 5 Стаття 9-3 Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» (від 02.09.2014 № 1669-VII)
- 6 Порядок оформлення документів, що підтверджують громадянства України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, громадянам, які проживають на тимчасово окупованій території України, затверджений постановою КМУ від 04.06.2014 № 289
- 7 Мова йде про паспорт громадянина України, який виготовляється у формі картки, що містить безконтактний електронний носій.
- 8 <https://dmsu.gov.ua/faq/documentuvannia-ordlo-krim.html>
- 9 Стаття 10 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» (від 20.11.2012 № 5492-VI)
- 10 Правила реєстрації місця проживання затверджені Постановою КМУ від 02.03.2016 №207
- 11 Частина 2 статті 2 Закону України «Про свободу пересування і вільний вибір місця проживання в Україні» (від 11.12.2003 № 1382-IV)
- 12 Лінія зіткнення – умовне розмежування між тимчасово неконтрольованою територією та контрольованою територією в межах Донецької та Луганської областей
- 13 Затверджені Постановою КМУ від 27.01.1995 № 57.
- 14 Указ «Об определении в гуманитарных целях категорий лиц, имеющих право обратиться с заявлениями о приеме в гражданство России в упрощенном порядке» от 24.04.2019 №183
- 15 Указ «Об отдельных категориях иностранных граждан и лиц без гражданства, имеющих право обратиться с заявлениями о приеме в гражданство Российской Федерации в упрощенном порядке» от 01.05.2019 №187.
- 16 Відповідно до частини 4 статті 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (від 15.04.2014 № 1207-VII), примусове автоматичне набуття громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території, громадянства Російської Федерації не визнається Україною та не є підставою для втрати громадянства України.
- 17 Указ об определении в гуманитарных целях категорий лиц, имеющих право обратиться с заявлениями о приеме в гражданство России в упрощенном порядке от 24.04.2019 №183
- 18 Підпункт перший частини 1 статті 2 Закону України «Про громадянство України» (від 18.01.2001 № 2235-III)
- 19 Постанова КМУ від 08.05.2019 №444 «Про внесення змін до Порядку реєстрації паспортних документів іноземців та осіб без громадянства в пунктах пропуску через державний кордон»
- 20 Розпорядження КМУ від 08.05.2019 № 362-р «Про невизнання Україною паспортних документів, виданих уповноваженими органами іноземної держави»
- 21 <https://tass.ru/politika/8011011>
- 22 <https://novayagazeta.ru/articles/2020/04/08/84790-rassadnik-novyh-grazhdan>
- 23 <http://www.dsnews.ua/static/longread/donbas-ukr/demographiya-ordlo.html>

© CivilM+ 2020